

ПРАВОСЛАВ'Я
ТА ІНОСЛАВ'Я

Протоієрей Олександр Дацюк

**Чин святого Василя
Великого Української Греко-
Католицької Церкви у ХІХ ст.**

Враховуючи реалії сьогодення, коли Українська Греко-Католицька Церква (далі — УГКЦ) намагається представити себе «Церквою Володимирівського хрещення», виразником національної ідеї і втіленням українського патріотизму, а основним знаряддям реалізації її планів щодо охоплення усієї території України було і залишається чернецтво, дослідження історії греко-католицького монашества набуває особливого значення. Аналіз історії Василянського чернечого чину УГКЦ¹ дозволить вірно розставити пріоритети усім, кого цікавить об'єктивна оцінка діяльності греко-католиків на українських землях.

Нижче пропонується екскурс в історію Василянського ордену ХІХ ст.

Василіани на початку ХІХ ст.

Досліджуючи історію василіан у ХІХ ст., слід зазначити, що у 1800 р. російський імператор Павло І на короткий час повернув ЧСВВ частину колишніх прав і дозволив зібрати капітул. Засідання капітулу відбулось 1802 р. у м. Торокани, але воно мало настільки антиросійський характер, що уряд імператора Олександра І одразу прийняв рішення про його розпуск.

Після трьох розподілів Речі Посполитої та входження частини її територій до складу Російської імперії василіани традиційно продовжували суттєво впливати на внутрішнє життя місцевої Греко-Католицької Церкви, окрім того їм симпатизував князь Адам Чарторийський,

¹ З 1932 р. цей чин має офіційну назву: «Орден Василян Святого Йосафата» (лат. — *Ordo Basilianus S. Ioasarhat*). Див.: *Annuario pontificio. Città del Vaticano*, 2010. Р. 1476. В нашому тексті вживаються традиційні назви: Чин Святого Василя Великого (ЧСВВ), Василянський чин, василіани.

який мав великий вплив на імператора Олександра I. Але варто зазначити, що у першій третині XIX ст. в середині Греко-Католицької Церкви виникла партія, що лояльно ставилась до Росії і прагнула зближення з Православ'ям. Представниками цієї партії були уніатські ієрархи: митрополити Іраклій Лісовський та Григорій Коханович, архієпископ Полоцький Іоанн Красовський та ін. Латинофільськи налаштовані ченці-василіани чинили опір цьому руху, проявляючи ворожість до Росії, у тому числі і під час Вітчизняної війни 1812 р. У зайнятому наполеонівськими військами Вільно вони створили навіть так званий «Релігійний комітет», в який увійшли архімандрит Віленського Троїцького монастиря, литовський провінціал Камінський і його консультори, а також архімандрит василіанського монастиря у Троках Лернатович. Метою діяльності комітету було відновлення впливу Василіанського ордену і латинських традицій.

Стосовно кількості василіан можна сказати, що у першій чверті XIX ст. продовжувалася тенденція поступового занепаду чину. На території Російської імперії з 1803 р. василіанські монастирі були підпорядковані місцевим єпархіальним архієреям Полоцької, Луцької і Берестейської єпархій. Таке підпорядкування відбулося і на Австрійській території, де від 1810 р. залишилися тільки галицькі монастирі (бо чотири холмські оформились в окрему провінцію Різдва Пренепорочної Діви Марії в границях Варшавського князівства). Там василіанські обителі також було підпорядковано Львівському, Перемишльському та Холмському єпископам, які уклали «Спосіб управління», що його був повинен дотримуватися Василіанський чин, прийнятий під час Провінційного капітулу у Крехові 20 липня 1803 р.²

У 1806 р. були скасовані монастирі в Зимнім і Нискиничях, а після прилучення Білостоцької округи (з-під пруського володіння) до Росії у 1807 р. перейшла і Супрасльська архимандрія. Згодом «були скасовані монастирі в Маліївцях 1810 р. та Дубні і Дермані 1822 р., а василіани дістали лише проєзуїтську колегію в Вітебську 1822 р.»³

У 1826 р., напередодні остаточної руйнації чину, зі вступом на престол імператора Миколи I (14.12.1825), на підставі звітів з протоігуменських візитацій, стосовно чисельності василіан, маємо наступні дані: «...42 монастирі з 312 ченцями в Святотроїцькій області на території Віленсько-Берестейської єпархії, 23 (258) в Святопокровській на терені Луцької та 18 (118) в Святомиколаївській в границях Полоцької — усіх 83 монастирі та 688 василіан...», — саме такі дані, з посиланням на пере-

² Статут Василіанського Чину Святого Йосафата: Історія — Правила — Статут — Додатки. Жовква: Місіонер, 2010. С. 25.

³ Gizicki J. M. Spis klasztorow unickich Bazilianow w wojewodztwie wolynskiem. Uložil Wolyniak. Kraków, 1905. S. 473.

лік Бобровського, дає у своєму «Нарисі розвитку і стану Василіянського чину» М. Ваврик⁴.

За даними того ж дослідника, «в Галичині і Холмщині за чверть століття від 1801 до 1826 р., кількість василіянських ченців зменшилась до половини... У загальному василіянська спільнота з 83 монастирями та 688 ченцями в Росії, з 14 обителями і 75 ченцями в Галичині й 5 холмськими з 20-кою монахів та з римською резиденцією і прокуратором Й. Міцкевичем († 1827) та його помічником Вільчинським з додатком о. Кудревича в Кракові († 1834), нарахувала в 1826 році 103 осідки і майже 786 монахів, тобто на 52 монастирі й 449 ченців менше як у 1772–1773 рр.»⁵ Як свідчать вище наведені статистичні дані, чисельність Василіянського ордену у першій третині ХІХ ст. стрімко зменшувалась.

«Відторгнуті насильством (1596) возз'єднані любов'ю (1839)»

Однак центральною подією в історії як Василіянського чину, так і усієї Греко-Католицької Церкви у ХІХ ст., безумовно, стало приєднання уніатів до Православ'я, яке відбулося у 1839 р. Головну роль у цьому процесі зіграв, як відомо, митрополит Йосиф (Семашко).

Митрополит Йосиф народився 25 грудня 1798 р. у сім'ї уніатського священника на Київщині. Він навчався у Немирівській гімназії, а потім у званні магістра закінчив Головну уніатську семінарію при Віленському університеті. Після хіротонії у священники в 1821 р., як талановитий і працелюбний студент, він отримав місце викладача у Луцькій греко-католицькій духовній семінарії. Через рік його призначили членом уніатського департаменту Римо-католицької колегії при російському уряді. Незабаром він став відігравати там не останню роль, і завдяки його старанням цей департамент, до того часу підлеглий католикам західного обряду, набув повної самостійності та рівноправного положення разом із Римо-католицькою колегією, що фактично звільняло Уніатську Церкву з-під опіки РКЦ.

З юнацьких років та протягом усього життя, великим задоволенням для Й. Семашка було читання книг, що склало великий вплив на його духовне формування і сприяло глибокому знайомству з православною вірою. Результатом інтелектуальної праці, дослідження історії Церкви та догматів Православ'я було прийняття твердого рішення повернутися до Православної Церкви. До такого переконання Й. Семашко прийшов

⁴ Ваврик М. Нарис розвитку і стану василіянського чину ХVІІ-ХХ ст. // Записки Чину Святого Василя Великого. Т. 40. Секція І. Рим, 1979. С. 60.

⁵ Там само. С. 60–61.

Митрополит Йосиф (Семашко)

завдяки глибоким роздумам над історією унії і щоденним спостереженням сучасних йому реалій життя.

Йосиф Семашко у 1827 р. написав твір про Православну Церкву (котрий так і не був закінченим), у якому дав аналіз історичних помилок і догматичних викривлень у вченні Римо-Католицької та Греко-Католицької Церков.

У 1829 р. він прийняв чернецтво, і 4 серпня в Петербурзі був рукопокладений на єпископа Мстиславського, вікарія Полоцької греко-католицької єпархії, а 2 квітня 1833 р. владика Йосифа було призначено на Литовську кафедру.

Розпочавши дії з об'єднання з Православ'ям, владика Йосиф просив світську владу не втручатись у процес повернення уніатів у лоно Православної Церкви. На його думку, це потрібно було робити дуже помірковано й обережно. «Неможливо, — говорив він, — переробити раптом те, що поляки робили протягом більше, ніж 200 років. Потрібно перевиховати духовенство, підняти моральний стан народу, звільнити його від польського впливу...»⁶.

Невдовзі владика Йосиф привернув до себе багато прибічників з уніатів. Знайшлися, однак, і такі, що сприймали його діяльність надзвичайно вороже. Це були, передусім, латинізовані та полонізовані монахи-василіани. Вони підбурювали натовп до виступів, засипали установи доносами на священників, що підтримують об'єднання, тощо.

Відома «Записка» майбутнього митрополита Йосифа 1827 р. про стан Греко-Католицької Церкви і про засоби щодо повернення уніатів у лоно Православ'я, яку він склав за одну ніч. Цей документ містить чимало важливих відомостей і зауважень щодо негативних наслідків діяльності чину василіан і дає слушні поради щодо скасування унії і об'єднання з Православною Церквою.

Для цього було передбачено «...віддалення уніатського духовенства далі від спілкування з римським і надання йому належної освіти та вірного виховання у дусі Православ'я... Для цієї мети, на думку автора, потрібно було запровадити окремі училища з таким курсом, щоб у них, окрім богослужбової слов'янської мови, були й ті предмети, які викладаються у світських училищах... У семінаріях повинно бути вільно від всілякого впливу монахів-василіан. Число василіанських монастирів повинно бути зменшеним, а їх фондуші повинні бути спожитими, відповідно, для користі держави і уніатської церкви, — монастирі, які залишаться, повинні бути підпорядкованими місцевим архієреям...»⁷.

⁶ Извеков Н., прот. Высокопреосвященный Иосиф Семашко, митрополит Литовский и Виленский. Вильно, 1889. С. 40.

⁷ Там же. С. 32–33.

З 1828 р. почалось приведення у дію тих заходів, що були запропоновані в «Записці» Йосифа Семашко, і першим кроком у цьому напрямку стало скасування частини василіанських монастирів та використання їхнього майна на різні потреби Греко-Католицької Церкви, здебільшого на відкриття семінарій та духовних училищ. Відтепер усі василіанські монастирі були підпорядкованими єпархіальним архієреям і консисторії. «Монахів уніатських було вирішено не поставляти у духовний сан без дозволу консисторії»⁸. Окрім того, було скасовано капітул Руської провінції ордену та посаду протоігумена (провінціала) василіан на території Росії. Але зазначені заходи проти ЧСВВ стосувалися лише тих василіан, які опинилися на території Росії і не стосувалися тих, хто перебував на території Царства Польського (заснованого за конституцією Олександра I у 1815 р.).

Провідною частиною уніатського духовенства зміни, пропоновані Йосифом Семашко, були зустрінуті з піднесенням, але не такою була реакція монахів-василіан.

Не маючи сміливості йти відкрито проти Указу від 22 квітня 1828 р., який відібрав у них і незалежність, і виховний вплив, і багатства, вони пішли обхідними шляхами, написавши до Варшави цесаревичу Костянтину Павловичу листа французькою мовою, який містив виправдання василіан і засудження білого духовенства, яке підтримало об'єднавчі реформи Йосифа Семашка. Лист справив враження, але надто сильне прагнення автора листа захистити і виправдати василіан, кардинально змінило настрій. У листі ніби була і така фраза: «василіани те саме для унії, що єзуїти для латинства». Вона і зіграла вирішальну роль, прямо протилежну намірам авторів. «Тому-то я і знищу василіан, що вони — те саме, що і єзуїти», — відповів імператор Микола I, повертаючи листа статс-секретареві графу Блудову⁹.

У ці роки сталася ще одна непересічна подія, яка безпосередньо стосується почаївських ченців-василіан. Коли піднялося Польське повстання, багато василіан приєдналося до поляків. Весною 1831 р. на Волинь прибув зі своїм військом польський генерал Ю. Дверницький. У Почаївському монастирі була видана відозва до народу повстати проти Росії. Чекали, що Волинь підніметься боронити Польщу, але селянство, незадоволене польською зневагою, зовсім не проявляло активності. У ході боїв із військами генерала Редигера, Дверницький повернув на Почаїв, де до його війська вступило вісім монахів, два новики і 45 монастирських кріпаків (звісно, останніх змусили)¹⁰. Окрім

⁸ Извеков Н., прот. Цит. соч. С. 37.

⁹ Коялович М. О. О почившем митрополите Иосифе Семашко // Христианское чтение. 1869. № 1. С. 101.

¹⁰ Іларіон Огієнко, митр. Свята Почаївська лавра. Фортеця Православ'я на Волині. Церковно-історична монографія. Вінніпег, 1961. С. 199.

того, Почаївська василіянська друкарня випускала тоді листівки Дверницького.

Ці факти яскраво свідчать про те, що василіянські ченці були польськими патріотами і ніколи не залишалися осторонь політики, підтримуючи Польщу, уряд якої надавав їм повну свободу дій.

Повертаючись до подій 1831 р., слід зазначити, що підтримка василіанами польських повстанців послужила на користь православним, адже після придушення повстання Військова судова Комісія постановила заарештувати головних винуватців-василіан і закрити василіянські монастирі. Так, були заарештовані 9 почаївських ченців, а І. Сероцинський — настоятель Овруцького монастиря, був засланий до Сибіру. Тут варто уточнити одну деталь: ченці-василіани Овруцького монастиря не лише дістали для повстанців 6 артилерійських гармат, але й складали у них присягу й освячували їхній прапор, а канонік Сероцинський і на засланні в Омську вчинив заколот, за що був покараний на побиття палицями і помер під їх ударами.

Після повстання, як зазначалося, почалось закриття василіянських монастирів, і однією з перших була повернена православним Почаївська обитель. 10 жовтня 1831 р. цар Микола I наклав свою резолюцію на присуді Комісії, яка незабаром була виконана, й обитель, з величезними майновими і фінансовими втратами, повернуто православним. Детально, з описом актів Приймальної комісії про вкрадене й заховане василіанами майно, — гроші та коштовності Почаївського монастиря, можна ознайомитись у монографії І. Огієнка з історії Почаївської Лаври¹¹. Варто лише зазначити, що чимала сума (від 785 051 до 1 473 453 злотих) пішла на потреби польського повстання, а монастирське господарство й приміщення були у вкрай занедбаному стані, що свідчить про те, що василіани завжди жили у монастирі з відчуттям, що все майно доведеться рано чи пізно повертати, отже й не займалися будівництвом та ремонтами, а складали гроші й коштовності, які потім безслідно зникли¹².

З призначенням Йосифа Семашка у січні 1833 р. єпископом Литовським справа об'єднання уніатів з Православ'ям почала просуватися значно успішніше. Єпископ Йосиф протягом 1834 р. відвідав усі парафії, власноруч зробив витяги з послужних списків 1 200 священників і 300 ченців, а також перелік усіх парафій, з означенням точної кількості парафіян. Преосвященний Йосиф відвідав Литовську і Білоруську семінарії, зробивши там певні реформи, а також проаналізувавши недоліки освіти. Усі його труди «були проникнуті єдиною думкою — визволити всіх від впливу католицтва й ближче поставити до Право-

¹¹ Іларіон Огієнко, митр. Вказ. праця.

¹² Там само. С. 201–209.

славної Церкви... Василіани, які ще залишалися і служили у сані вікарних при великих костелах, виступали скрізь з проповіддю проти об'єднання»¹³.

Щоб прискорити відновлення в уніатських храмах і монастирях богослужінь за Православним уставом, єпископ Йосиф сприяв друку в Московській Синодальній типографії нового «Службника» і «Книги молебних пеній» для Греко-Католицької Церкви, які потім особисто розвозив по благочинницьких округах. Для недосвідчених священників у Жировицях було налагоджено навчання служби, згідно із православними традиціями. У храмах облаштовувалися іконостаси, тощо. Вся ця робота тривала протягом 1834–1836 рр., вона була важкою і часто невдячною: на багатьох парафіях чинився опір нововведенням, священники не бажали вчитися читати церковнослов'янською мовою, відмовлялися брати нові службники і т. ін., але єпископ за два роки сприяв перевихованню 1 200 священників і переобладнанню 800 храмів.

У ці роки, за урядовою петербурзькою статистикою, у Литовській, Білоруській та Руській василіанських провінціях було «33 монастирі, в тому числі 12 без душпастирств і 21 з парохіями (та ще 8 з дочірніми церквами і 5 каплицями) і 317 монахів та 15 новиків, тобто понад 50% менше, як у 1826 р., і то всеціло підданих єпархіальній владі після знесення протоігуменських управ у 1832 р.»¹⁴.

Візитація на парафії 1834–1836 рр. дала можливість єпископу Йосифу переконатися, що настрої основної маси уніатського духовенства щодо приєднання до Православної Церкви є позитивним. До 1839 р. єпископ Йосиф продовжував активну об'єднувачу діяльність, відвідуючи семінарії, училища, монастирські та парафіяльні храми.

Ситуація наближалася до розв'язки. 12 лютого 1839 р., в Неділю Торжества Православ'я, у Полоцьку зібралися уніатські єпископи Йосиф (Семашко), Антоній (Зубко), Василь (Лужинський), представники нижчого духовенства і світської уніатської громадськості. Вони ухвалили рішення звернутися від імені всієї Греко-Католицької Церкви держави Російської до Святішого Синоду і російського імператора з проханням прийняти їх у лоно Православної Церкви. Всі учасники добровільно поставили тоді свої підписи під «Актом возз'єднання».

Через місяць, 13 березня, Святіший Синод виніс ухвалу: «Єпископів, духовенство і мирян Греко-Католицької Церкви об'єднати з Православною Церквою Всеросійською». 25 березня 1839 р. у Великий Четвер на документі, що повідомляє царю про рішення Синоду, імператор Микола I написав: «Дякую Богові і приймаю». А на спеціально відли-

¹³ Извеков Н., прот. Указ. соч. С. 46–47, 50.

¹⁴ Ваврик М. Нарис розвитку і стану василіанського чину XVII–XX ст. С. 61.

тій пам'ятній золотій медалі було накреслено: «Відторгнуті насильством (1596) воз'єднані любов'ю (1839)»¹⁵.

Таким чином, у 1839 р., незважаючи на протести та опір василіан, стала велика історична подія — з'єднання з Православною Церквою уніатів на території усїєї тодішньої Російської імперії. Разом і три василіанські провінції — Литовська, Білоруська і Руська були скасовані через приєднання до Православ'я.

ЧСВВ після 1839 р.

Відтак Василіанський чин залишився лише на території тодішньої Австрії, маючи одну Галицьку провінцію. Але і вона опинилася на межі знищення. Цісарські античернечі розпорядження суттєво її ослабили. Так, з колишніх 36-ти василіанських монастирів у Галицькій провінції залишилося тільки 14.

2 травня 1848 р. у Львові була заснована Головна Руська Рада (ГРР) — політична організація українців Галичини і Буковини, яка проіснувала до 1851 р. У маніфесті від 10 травня 1848 р. ГРР заявила про єдність усього 15-мільйонного українського народу й підтримала національні права всіх поневолених народів Австрійської імперії. Рада вимагала поділити Галичину на дві окремі адміністративні одиниці: східну — українську, і західну — польську; об'єднати в одну провінцію українські землі — Галичину, Буковину і Закарпаття.

ГРР складалася з 30 членів — представників греко-католицького духовенства та інтелігенції. Головою ГРР був обраний єпископ Григорій Яхимович, пізніше — крилошанин Михайло Куземський. Рада поділялася на відділи: політичних прав, шкільництва, селянських справ, фінансовий та ін. ГРР підпорядковувались «менші» ради. До місцевих рад (бл. 50) входило по троє представників від селян, міщан, шляхти, дяків і 18 представників від інтелігенції (у тому числі 10 священників). ГРР створила національну гвардію, а на Підкарпатті для боротьби з угорськими загонами — народну самооборону та батальйон гірських стрільців.

Серед інших членів цієї Ради був ігумен Еміліан Косак, настоятель василіанського монастиря у Крехові. У книзі кореспонденції ГРР під 15 вересня 1848 р. є важливий запис (за № 395): «Косак Еміліан вносить: подати о затримане закона св. Василія до Сейму і до рад». Праворуч нотатка: «Ухвалено подати протест до Сейму — і визвати всі ради поменшії». 10 жовтня 1848 р. (за № 477) у вказаній книзі зазначено, що Окружна рада в Стрию 20 вересня підготувала подання до Віденського парламенту про збереження Василіанського чину¹⁶.

¹⁵ Гайдук Н. Брестская уния 1596 года. Минск, 1996. С. 97.

¹⁶ Головна Руська Рада (1848–1851): протоколи засідань і книга кореспонденції / За ред. О. Турія, Упоряд. У. Кришталович, І. Сварник. Львів, 2002. С. 163–167.

Як видно з наведених документів, питання про скасування ЧСВВ у ті роки постало досить серйозно. Звернення Косака були викликані листом голови ГРР єпископа Григорія (Яхимовича) від 3 вересня 1848 р. Яхимович «власноручним листом повідомив з Відня, що якийсь німецький ксьондз Фістер подав до сейму проект, аби монастирі покасувати, а маєтки і кошти забрати у скарб державний»¹⁷.

Так, за сприяння Еміліана Косака і завдяки протесту Окружної ради до сейму, прихильники ЧСВВ врятували тоді від ліквідації єдину Галицьку провінцію василіан.

Продовжуючи аналіз стану Василіанського чину в середині ХІХ ст., варто зазначити, що імператор Франц Йосиф І з 1848 р., згідно з рекомендаціями папи Пія ІХ, почав активно реорганізовувати чернечі чини імперії. Процес реорганізації, відповідно, торкнувся і василіан. Так, за дорученням кардинала Шварценберга, архієпископа Празького, тоді була проведена канонічна візитація усіх василіанських монастирів Галичини Пряшівським єпископом Йосифом (Гаганцем), а у 1858 р. в Добромильському монастирі відбулось чергове зібрання капітулу, під час якого ченці ЧСВВ під керівництвом каноніка Олександра Духновича уклали нові Конституції для Галицької провінції чину, які мали назву: «Синопис Статутів Чину Святого Василія Великого». Ці Конституції надіслали у Рим до Конгрегації Пропаганди Віри, але затверджені вони так і не були¹⁸.

Аналіз чисельності Василіанського чину на той час, за «Шематизмом» 1859 р. (з даними за 1858 р.), показує, що у 14 монастирях Галицької провінції нараховувалося: «77 монахів (55 отців, 13 студентів і 9 братів-помічників) та 5 новиків, а в холмських 5-ти обителях (на підставі римської інформації 1857 р.) було лише 12 ієромонахів (5 у Білій, 3 в Холмі, 2 в Варшаві та по одному в Любліні і Замості), 4 вступники та в додатку о. М. Домбровський в римській резиденції — усіх 20 осідків і 90 ченців (крім 9 новиків)»¹⁹.

У 1864 р., крім Варшави, холмські василіанські монастирі були ліквідовані²⁰, і від усього чину залишилася лише Святоспаська провінція в Галичині, що 1882 р. налічувала з римською резиденцією 15 монастирів і 60 монахів (50 отців, 4 студентів і 6 братів-помічників) та 9 новиків²¹.

¹⁷ Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2034. Арк. 30.

¹⁸ Статут Василіанського Чину Святого Йосафата. С. 25.

¹⁹ Яворський Ириней, ЧСВВ. Шематизм монастырей ЧСВВ в Галиции на год 1859. Львів, 1859. С. 31.

²⁰ Kładoczny. Ostatnie chwile prowincji bazylianskiej w Krolewstwie Polskiem // *Collektania Theologica*. 15. 1934. S. 93–103.

²¹ Схематизм всеч. клира Митропол. архієпископії на рок 1882. Львів, 1882. С. 284–286.

Цікавим фактом тієї доби було те, що настоятелі василіанських монастирів, що їх обирала братія, мусили мати підтвердження від місцевого єпископа та австрійського уряду. Йосиф II взагалі прагнув до обмеження впливу василіан у Греко-Католицькій Церкві: уніатські семінарії Львова і Відня були виведеними з-під опіки василіан, а також василіани були позбавлені монополії на обрання єпископами (призначення єпископів і священиків проводилося самим імператором).

Отже, стан Василіанського чину наприкінці XIX ст. можна охарактеризувати як критичний, і його занепад був зумовлений не лише репресіями, спричиненими Польським повстанням на сході, секуляризацією монастирів імператором Йосифом II у Галицькій провінції і його ворожою політикою щодо ордену. Однією з причин занепаду було те, що василіани тоді, як і раніше, активно провадили в життя політику латинізації уніатства, а значна частина народу і духовенства Галичини виражала симпатії Православ'ю. Так, уніатський Галицький митрополит Йосиф Сембратович, за даними візитації василіанських монастирів 1881 р., повідомив у Рим про майже повне зникнення василіанського чернецтва в Галичині.

Підводячи підсумки діяльності ЧСВВ за перші вісім десятиліть XIX ст., слід зазначити, що протягом цього періоду спостерігалась стійка тенденція до поступового занепаду ордену. За часів Польського повстання багато василіан приєдналося до поляків, унаслідок чого ченці потрапили під репресії. З цього факту випливає, що, як і раніше, василіан судили не лише за віру, але й за конкретні злочини.

Перехід уніатів колишнього Великого Князівства Литовського у Православ'я, який стався 1839 р., залишив ЧСВВ лише на території тодішньої Австрії, де Галицька провінція також опинилася на межі зникнення.

Таким чином, наприкінці XIX ст. постала необхідність оновлення Василіанського чину. В результаті 1882 р. з монастиря у Добромилі було розпочато докорінну реформу ордену, яка отримала назву «Добромильська реформа».

Добромильська реформа

Говорячи про Добромильську реформу, відомий василіанський історик, протоархімандрит чину (1963–1976 рр.) Атанасій (Великий) констатує велику активність тодішнього папи Лева XIII, за понтифікату якого сталася реформа: «...він вчинив багато для оновлення і поширення різних Чинів і Згромаджень, а то й опробував багато нових: Білих отців, Каноніків Непорочної, Священиків Пресвятого Серця Христового, Божого Слова, Пальотинів, Салезаян та ін.»²²

²² Великий А. З літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Рим, 1976. Т. VIII. С. 220.

Одним з перших чинів, на які Лев XIII звернув свою увагу, були саме галицькі василіани. Понтифік пішов назустріч тодішньому протоігумену Галичини Климентові Сарницькому, який звернувся до нього 25 грудня 1881 р. з проектом реформи Василіанського чину із залученням єзуїтів²³, видавши 12 травня 1882 р. свого «Апостольського листа» про реформу ЧСВВ — «*Singulare praesidium*». У листі папа коротко переповів історію василіан, підкресливши нагальну потребу оновлення чину, вказавши основні засоби реформи.

Досить детально причини, процес і наслідки Добромильської реформи, з приведенням важливих першоджерел, були досліджені відомим греко-католицьким ученим о. М. Каровцем (ЧСВВ). Нижче буде проведено аналіз реформи з використанням його фундаментальної праці «Велика реформа Чина Св. Василя Великого 1882 р.», яка побачила світ у Львові в 1933 р., а також іншого історично-аналітичного матеріалу по темі Добромильської реформи.

У другій половині лютого 1882 р. в Конгрегації Пропаганди Віри був уже виготовлений проект булли про реформу ЧСВВ і зданий звіт про його опрацювання Папі Леву XIII. Папа перестудіював проект реформи і вніс деякі зміни й доповнення. У березні 1882 р. папська булла про реформу Василіанського чину вже була цілком готовою до оголошення, але не було на ній ще тільки зазначено дати, коли вона мала з'явитися, через те, що потрібно було порозумітися у цьому питанні з австрійським урядом.

Владнав справу віденський нунцій Ванутеллі, який звернувся на початку квітня 1882 р. до австрійського Міністерства сповідань і просвіти з листом, де була обґрунтована необхідність реформи Василіанського чину в Галичині. Оскільки вона не могла бути проведена своїми силами, що констатували тодішні протоігумен Климент Сарницький і митрополит Сембратович, було запропоновано передати керівництво новіціатом Василіанського чину в Галичині в монастирі Добромиль на кілька років отцям з Товариства Ісусового, тобто єзуїтам.

Таким чином, реформу віддали до рук найбільш організованого, могутнього і войовничого чернечого ордену Католицької Церкви, окрім того, в її проведенні курія вбачала необхідність якнайбільшого поспіху, адже у липні 1882 р. урядування Сарницького закінчувалося і на його місце липневим капітулом міг бути обраним інший протоігумен, який не буде схильним до реформаторських дій (цей момент не висловлювався вголос і не залишився в офіційних документах, але папу було поінформовано про це усно через нунція). Паралельно протоігумен чину звернувся до краківських єзуїтів, заручившись їхньою згодою, в особі провінціала Яцковського, виділити для реформи василіан кілька своїх найкращих братів.

²³ Каровець М. Велика реформа Чина Св. Василя Великого 1882 р. Львів, 1933. Ч. 2. С. 113.

Отже, до реформи були причетними: найвищі чини РКЦ — папа Лев XIII, Орден Єзуїтів з провінціалом Яцковським і генералом Бексом; протоігумен Василіанського чину Климент Сарницький і два василіанські єпископи Галичини — митрополит Йосиф Сембратович і єпископ Іван Ступницький; окрім того сприяла процесу австрійська держава із цісарем на чолі. Для успішності реформи папським указом василіани знову вилучались з-під юрисдикції місцевих єпископів і віддавалися в цілковите підпорядкування папі Римському.

Звісно, були у реформи й противники — це прогресивне греко-католицьке духовенство, науковці, громадськість, які не бажали віддати реформу до рук єзуїтів. Майбутня реформа викликала хвилю протестів не лише серед уніатського духовенства та громадськості, проти неї були й численні василіани: шість монастирів ордену направили папі листа з висловлюванням протесту, в якому до релігійних проблем додавалося і традиційне для Галичини протистояння на національному ґрунті — греко-католики українці були проти здійснення реформи силами єзуїтів польського походження.

За великим рахунком, противники реформи Василіанського чину ділилися на дві групи: існував спротив через обрядність й недопустимість «латинизмів», а також були протести з національно-політичних причин (до вказаної категорії відносяться ті, хто не бажав бачити будь-які переміни та реформи монашества УГКЦ, пов'язані з діяльністю єзуїтів). Обидві «партії», невдоволені майбутньою реформою, боролися фактично за те саме, адже латинський обряд, як і самі єзуїти, у народній свідомості були тісно пов'язаними зі спольщенням та загарбницькою політикою. Основу опору складав факт майбутнього проведення реформи одного чину через монахів другого, більше того — іншого за обрядом та національністю ченців.

«Цей погляд охопив тоді (1882 р.) верхи суспільності, — пише з приводу спротиву реформі М. Каровець, — і звідси походили ті протести, ті крики проти насилування нашої Церкви папою Римським. А той дух бунту і протестів, те шукання помочі світської влади проти компетентної влади Риму був дух протестантизму, помішаного зі схизматицькими засадами православ'я... Світський чоловік, намісник Потоцький, в своїм обширнім письмі з 11.06.1882 р. ч. 112/9 до митрополита Сембратовича робить йому тяжкі докори в такій справі, як реформа чину, яку порішила вже Апостольська Столиця». Граф Потоцький з аналогічним листом, у котрому зауважував небезпеку «полонізації й латинізації» внаслідок василіанської реформи, звертався, також, до міністра віросповідань, де підкреслював необхідність збереження обрядових звичаїв «Грецької Церкви», навіть з залученням з цією метою на служіння у Добромиль «світського духовенства»²⁴.

²⁴Каровець М. Вказ. праця. С. 9–10, 61–65.

Але вправно складена Апостольською столицею Конституція реформи, у якій двічі згадувалося про збереження «обряду Русинів», прискорила процес, чому також сприяли лист папи префекту Конгрегації Пропаганди Віри, лист останнього о. Яцковському, нунція Ванутеллі до міністра-президента Австрії графа Едуарда Тааффе, кардинала Джованні Сімеоні до посла Австро-Угорщини при Апостольській Столиці графа Людвика Паара, а останнього до міністра закордонних справ графа Густава Кальнокі — у яких застерігали, щоб єзуїти під час введення василіанського новіціату строго зберігали руський обряд. Справу збереження обряду папа Лев XIII доручив послу Паару²⁵.

Коли вже був готовим остаточний проект папської конституції про реформу василіан (робота над текстом якого тривала цілих три місяці), її ініціатори заходилися запевнювати уряд та голову австрійської держави цісаря Франца-Йосифа I про важливість реформи. Так, на початку квітня 1882 р. віденський нунцій Ванутеллі, на підставі звіту митрополита Сембратовича, повідомив австрійського міністра-президента графа Тааффе про нагальну необхідність реформи чину василіан. У свою чергу, граф Тааффе звернувся до міністра віросповідань і просвіти Конрада Айбельсфельда, а останній 18 квітня 1882 р. до намісника Галичини графа Альфреда Потоцького з проханням висловити свою думку щодо проекту реформи, на що отримав 5 травня зі Львова «довгий звіт з конференції в намісництві... В Римі чекали нетерпеливо на рішення австрійського правительства..., бо справа поступала помалу, а вказаний був поспіх»²⁶.

На означеній конференції у намісництві були присутніми: митрополит Йосиф (Сембратович), представник римо-католицького архієпископа Францішка Вержхлейського (який на той час виявився хворим) — архієпископ Северин Моравський, греко-католицький єпископ Перемишльський Іоанн Ступницький, протоігумен ЧСВВ Климент Сарницький; зі світської сторони: намісник Альфред Потоцький, член президії намісництва — барон Герман Лебль (він вів протокол)²⁷. Сам звіт конференції був дуже обширним, що відповідало тодішньому виробленому австрійсько-німецькому бюрократичному апарату, до якого привчалося й галицьке урядництво.

Митрополит Сембратович, архієпископ Моравський і протоігумен Сарницький виступали на конференції із застереженнями про можливий опір реформі, народне невдоволення та протицарську опозицію. Митрополит домагався, щоб єзуїти, котрі провадитимуть реформу, неодмінно вступили до василіанського ордену (що не було одностайно підтримано іншими учасниками наради). Далі намісник Потоцький висту-

²⁵ Каровець М. Вказ. праця. С. 10.

²⁶ Каровець М. Вказ. праця. С. 18.

²⁷ Там само. С. 40–41.

пив з короткою, але «страшною критикою» чину. Про падіння чернечої дисципліни висловлювався і протоігумен чину Климент Сарницький, зазначаючи, що врятувати чин може лише втручання «зовнішньої помічі». Обговорювалися, також, фінансові питання реформи та необхідність збереження східного обряду. Наприкінці конференції усі її учасники зобов'язалися до збереження усього у суворій таємниці.

Слід зазначити, що до ознак тодішнього занепаду чину василіан греко-католицькі дослідники відносять і добровільний перехід ченців у Православ'я, що мало місце у ті роки. Так: «на схизму (тобто у Православ'я — *прот. О. Д.*) в рр. 1870–1874 перейшло у Галичині четверо василіан (Туцький, Свірнюк, Прачук, Коритко), хоч там ніхто не переслідував за віру»²⁸. Саме останнє зауваження (відсутність переслідувань та насильницької ліквідації монастирів на Галичині) свідчить про те, що перехід до Православ'я був плодом свідомого вибору духовенства і василіанського чернецтва того часу, а бажання реформувати чин із залученням єзуїтів тому й сприймалося сучасниками тих подій критично, що метою реформи було, зокрема, посилення католицького впливу на василіанське монашество Галичини з усіма наслідками, які вже були добре відомі з близько як 300-річної історії унії на Україні.

За свідченням кардинала Джованні Сімеоні (в його листі до австрійського посла від 12.05.1882), про реформу було сповіщено і цісаря Франца-Йосифа окремим листом папи Лева XIII. Для успішного початку реформи треба було єзуїтам взяти на себе управління монастирем у Добромилі разом із храмом та всім господарством для новіціату; планувалося також старших нереформованих отців переселити до інших монастирів. Але у галичан тоді не було єдності щодо національної ідеї. Багато хто з них «визнавав єдність з великою руською нацією. Їх тягнуло в сторону Москви. З ідеєю національної єдності поєднувалася ідея релігійної єдності». До цієї групи належали, зокрема, освічені священики, котрі виступали проти реформи²⁹.

За думкою іншої групи народу, яка також протестувала проти реформи Василіанського чину і була налаштована більш «націоналістично», не бажаючи прирівнювати українську націю ні до росіян, ні до поляків, Рим не мав права проводити ніяких реформ на території України, отже, і не міг втручатися у внутрішні справи реформи василіан.

«Уніатський митрополит Йосиф Сембратович в пастирському листі з 2 червня 1882 р. написав в кінці, що не належить вносити ніяких протестів, але це було сказано дуже несміло, водночас було закликано увесь народ до збирання підписів до цісаря в цілях протесту проти реформи...

²⁸ Каровець М. Вказ. праця. С. 103.

²⁹ К. П. Победоносцев и его корреспонденты: Письма и записки. Москва-Петроград, 1923. Т. 1. С. 212.

Митрополит повчав василіан, що можна у формі просьби протестувати проти реформи..., бо — каже — навіть Самого Бога можна просити»³⁰. Дехто з дослідників авторство цього послання приписує генеральному вікарію Михайлу Малиновському, який був дорадником Сембратовича і керував справою протесту в усьому краї.

З наведеного вище можна зробити висновок: проти реформи Василіанського чину виступали як ті жителі Галичини, що прагнули до єдності з Росією, так і прихильники української національної ідеї — в обох випадках у свідомім народі не мали підтримки ідеї Риму щодо василіанської реформи, хоча протести й були зумовлені різними чинниками.

Творці ж реформи переконували в її необхідності уряд і народ, мотивуючи це не лише духовними причинами, але й політичною необхідністю, вбачаючи у ній боротьбу проти «схизматицької агітації» в Галичині, «московських політичних агентів» і насадження «московської культури».

З релігійних та культурних діячів, які на той час виступали проти реформи, слід відзначити діяльність настоятеля російської православної посольської церкви у Відні протоієрея Михайла Федоровича Раєвського. Він служив у Відні протягом 42 років і фактично курирував зв'язки Росії зі слов'янами, що мешкали в Австрії³¹. Своєю діяльністю він зумів переконати багато суспільних діячів прагнути до «слов'янської держави». Проти реформи виступав і Пантелеймон Куліш, який «агітував за чистоту обряду». Окрім них проти реформи були налаштовані ряд високоповажних та відомих людей того часу — представників як духовенства, так уряду та інтелігенції. Ними були: «Др. Михайло Король, Др. Лев Павенцький, Др. Еміліан Савицький, Венедикт Площанський, Орест Авдиківський (ред. “Нового пролому”), народовці — Кость Горбаль, Др. Теофіль Окуневський, Др. Ярослав Окуневський, посол Ксенофонт Охримович, Юліян Романчук, Стефан Юрик, Анатоль Вахнянин, Іван Куровець — медик, Антін Боцюрків — правник, та багато інших священиків і світських, і тисячі селян», які означили своє ставлення до василіанської реформи в «Петиції учасників общого веча галицьких Русинів в справі незаконно 1882 р. во власть єзуїтів переданого греко-католицького монастиря оо. Василіян у Добромилі»³².

Незважаючи на чисельні протести, кардинал Ванутеллі у листі до понтифіка, ратуючи за швидке проведення василіанської реформи, зазначав, що «Чини є гвардією Апостольської Столиці, а також мають бути найбільш рухомою частиною Христової армії, котрої керманич Церкви може кожної хвилі ужити проти ересей, розколів та викорінення злих наук». Зважаючи на це, кардинал заручився не лише підтрим-

³⁰ Возняк М. До історії боротьби М. Малиновського з народною мовою // Нива. 1911. № 19. С. 583.

³¹ Див. про нього: Русский православный храм Святых апостолов Петра и Павла в Карловых Варах: К 110-летию со дня освящения. М., 2007. С. 112–119.

³² Каровець М. Вказ. праця. С. 26, 58–59.

кою, але й «натиском» Риму у швидкому проведенні реформи, підготовка до якої тривала, попри «розшалілу бурю на вічах та в пресі». Слід також зазначити, що, на думку дослідників, «від Берестейської унії ніяка справа Греко-Католицької Церкви не порушила так умів суспільності усіх станів і партій, як саме Добромильська реформа»³³.

Ініціатори реформи вважали, що суттєвих народних протестів і заворушень не відбудеться, навіть не буде й місця невдоволенню реформою, якщо підійти до справи з певним тактом і зберегти греко-католицькі звичаї і традиції. Але трапилося навпаки: з виходом папської булли, з критикою накинулися на неї усі тодішні часописи Галичини, а також виступили православні та католицькі автори з брошурами: П. Куліш, католицький священник Данило Тянячкєвич та ін.³⁴ Це засвідчило свідомий народний опір майбутній реформі.

Окрім означених вище осіб, проти реформи виступали віче та преса, і в усіх протестах звучали ноти недовіри до Риму й папського престолу: з травня по вересень не вщухала нестримна боротьба у часописах. Навіть сам митрополит у своєму окружному посланні (курєнді, від лат. «currere» — бігати)³⁵ від 6 червня 1882 р. називав реформу «народним і церковним нещастям» і навіть просив папу через нунція про «усунення або зменшення того нещастя». Це свідчить про те, що більшість народу, включаючи уніатського митрополита, духовенство, інтелігенцію і навіть самих ченців-василіан не підтримували реформи. Під відозвою «До русинів галицьких вірних своїй Церкві і народові», яка вийшла на підтримку реформи 9 червня 1882 р. у Львові, серед 7-х священників, 184-х селян і 9-ти інтелігентів, бачимо підпис лише одного-єдиного василіанина — о. Загоровича³⁶.

Австрійська влада, як видно з листів міністра Айбельсфельда до міністра цісарського дому і справ заграничних графа Густава Кальнокія, не мала нічого проти реформи, яку підтримувала «свята Столиця», адже це питання, за великим рахунком, не торкалося політики держави, будучи внутрішньою справою Церкви. Факт наявності власних коштів у Добромильського монастиря на утримання новіціату і єзуїтів (адже його річний дохід становив 9 246 флоренів австрійської валюти) відкидав необхідність державного фінансування реформи та її субсидування з публічних фондів. Це суттєво спрощувало ситуацію і зіграло свою роль у непротивленні держави майбутній реформі. Католицька династія Габ-

³³ Каровець М. Вказ. праця. С. 36–37.

³⁴ Обачний О. Правдиві причини, для яких упадає у нас Чин монаший св. Василія. Львів, 1882. С. 20–26.

³⁵ Чудинов А. Н. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка. М., 1910. С. 284.

³⁶ Каровець М. Вказ. праця. С. 68–69, 109.

сбургів не ставила ніяких перешкод василіанам, зберігши чин на Галичині, отже й не чинила опору його реформі.

Як тільки Рим було поінформовано, що галицьке намісництво дало позитивний звіт до Міністерства сповідань і просвіти у Відні щодо реформи чину, одразу австро-угорське посольство у Римі отримало у трьох примірниках папську буллу «*Singulare praesidium*», яку граф Людвіг Паар (австрійський посол при Святому Престолі) 13 травня 1882 р. вислав до Відня, одночасно переславши відповідну ноту до Конгрегації Пропаганди Віри. При цьому, як повідомляє Каровець, «ані листів Папи Лева XIII до цісаря Франца Йосифа I не було знайдено в двірському архіві, ані ноти Конгрегації Пропаганди в державнім архіві»³⁷.

Після того як Конгрегація Пропаганди Віри отримала листа про згоду австрійського уряду на реформу чину василіан, її секретар кардинал Джованні Сімеоні відіслав графу Людвігу Паару і протоігумену Клименту Сарницькому супровідні листи з трьома копіями папської булли про реформу при кожному (який, принаймні, Сарницький отримав вже 19.05.1882)³⁸.

Цей папський лист викликав великий резонанс у суспільстві, що доводить факт відсутності у народі симпатій до латинізації й опору можливому наміру спольщення василіан єзуїтами. Як свідчить А. Великий, «та протестаційна компанія стала навіть однією з причин усунення митрополита Сембратовича, якому закинено нерішучість»³⁹.

Після оприлюднення папської булли, єзуїти увійшли в Добромільський монастир, який, як і увесь чин василіан, у 1882 р. був майже вимершим — у новіціаті в ньому перебував лише один новик, а в самому монастирі — три німецькі старці. Отже, повноправними хазяївами у Добромільському монастирі єзуїти стали 15 червня 1882 р., після чого, очевидна річ, усі, хто дотепер там проживав, не мали вже що тут робити, і до тижня пороз'їжджалися.

Так, за кілька днів Добромільський монастир перетворився «правдиво на єзуїтську резиденцію, бо у цілому домі не було ані одної души василіанської... Тиждень цілий єзуїти ні до чого не бралися, бо не довіряли, чи з тої муки буде хліб». Це й не дивно, бо за свідченням «Записок» о. Юліана Дація (ЧСВВ), що вступив до чину одразу після заселення у Доброміль єзуїтів, «в який кут не заглянули — все знайшли знищене. Ніде ні дверей добрих, ні вікон, ні п'єцов, ні ложок, ні кодр: все старе, дрантве, порохняве. Клопіт, та й тільки. Откривай тут новіціат, коли нема і одного новика де прилично помістити»⁴⁰.

³⁷ Каровець М. Вказ. праця. С. 112.

³⁸ Там само. С. 125.

³⁹ Великий А. З літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Т. 8. С. 224.

⁴⁰ Каровець М. Вказ. праця. С. 198.

Незважаючи на жалюгідний стан монастиря, на другий тиждень у Добромиль приїхали двоє василіан — брат Віссаріон Василь Кулик і отець Володимир Стех (до яких згодом долучився о. Теодозій Куницький), відгукнувшись на запрошення протоігумена чину, котрий раніше, при візитаціях до монастирів, закликав братію у Добромиль для участі у реформі, яка, як було зазначено вище, сприймалася самими василіанами без особливого ентузіазму. Тож і протоігуменська пропозиція була часто «гласом вопіючого в пустині»⁴¹. Ці три клірики становили зародок нового реформованого чину, до якого згодом пристали нові брати, котрі у свою чергу, після Добромиля, ставали реформованими ігуменами інших василіанських монастирів (Лаврова — який був першим (1884 р.), Бучача та ін. Останнім реформа торкнулася Гошівського монастиря).

За першим друкованим василіанським каталогом, що вийшов в 1891 р., молоді василіани посідали вже 5 монастирів: Добромиль, Лаврів (1884), Львів (1887), Кристинопіль (1888) і Жовкву й мали 16 ієромонахів, 34 студентів, 22 братів і 23 новиків⁴². Разом із тим не реформованих, «давніх» василіан залишалось тільки 23 (у Львові, Бучачі, Гошеві, Дрогобичі, Підгірцях (1900), Жовкві (до 1891), Погоні, Золочеві, Краснопуці, Крехові (1892), Улашківцях)⁴³.

Першим магістром новиків і провідником Добромильської реформи був єзуїт о. Каспар Щепковскі⁴⁴, саме він відредагував нові Конституції чину (*Catalogus Ordo Sancti Basilii Magni, OSBM*) на основі Спільних Правил митрополита Рутського та проекту Гошанських конституцій 1772 р., які згодом були затверджені й видані у Римі (1896 р.).

Єзуїти почали свою реформу з будівельних робіт, ремонту та укомплектування монастиря усім необхідним. Як було означено вище, старі василіани не могли і не вміли відремонтувати обитель: у келіях було брудно, стіни були чорні, не було відповідного умеблювання, не було видно і слідів інтелектуального життя. Зanedбаний вид монастиря був образом і вкрай занедбаного духовного життя.

Досить скоро робота нових хазяїв принесла перші плоди — монастир почав відроджуватися як зовні, так і зсередини. Слід згадати, що саме із зреформованого добромильського новіціату вийшли загальновідомі греко-католицькі діячі, такі як о. Платонід Філяс, митрополит Андрій Шептицький, архімандрит Діонісій Ткачук, о. Мелетій Лончина та ін. Після Добромиля молоді реформовані василіани відбували богословські студії єзуїтів у Кракові, а потім у закордонних університетах в Римі та Інсбруці (Австрія).

⁴¹ Каровець М. Вказ. праця. С. 195–197.

⁴² *Catalogus OSBM reformationis Dobromilensis sub regimine PP. Staravesiae*, 1891.

⁴³ Ваврик М. Вказ. праця. С. 65.

⁴⁴ Войнар М., свящ. (ЧСВВ). Василіяни в українському народі // Слово Доброго Пастира. Нью-Йорк: Вид. ОО. Василіан, 1950. Ч. 7–8. С. 69.

Так відбулася Добромилська реформа Василіанського чину, котра тривала доти, поки василіани не змогли самі керувати оновленим чином, що сталося, за свідченням о. М. Войнара, у 1906 р., коли було складено нові Конституції чину⁴⁵. В листопаді 1906 р. василіани провели Генеральний Капітул в Кристинополі⁴⁶. Водночас, о. Михайло Ваврик відносить закінчення реформи чину двома роками раніше, тобто до 1904 р. — коли було обрано першого протоігумена василіан — о. Платоніда Філяса (1904–1917).

Отже, єзуїти, які заснували Василіанський чин у 1617 р., провели і його реформу у 1882 р. та сприяли подальшому відродженню ЧСВВ.

Згодом василіанська реформа обійняла і Закарпатську гілку, де, за свідченням М. Ваврика (на підставі шематизмів Мукачівської та Пряшевської єпархій на 1880 р.), було «8 монастирів, 35 отців, 5 студентів і 14 братів-помічників — тобто 54 ченці й 4 новики»⁴⁷. Таким чином, станом на кінець ХІХ ст. василіанське чернецтво нараховувало вже 22 монастирі та римську резиденцію (не заміщену після смерті о. М. Добровольського, † 1880) і 114 ченців.

Якщо порівняти, то кількісний стан чину дорівнював приблизно тому, яким він був у 1624 р., коли, за звітом Рутського, василіани мали понад 20 монастирів і майже 100 ченців.

Наприкінці ХІХ ст. видатною датою у розвитку Василіанського чину слід відзначити 1896 р., коли папським престолом була ухвалена нова Конституція ЧСВВ (*Constitutiones Congregationes Ruthenae Ordinis S. Basilii M. Reformatae ad mentem Constitutionis SS.D. N. Leonis PP. XIII Singulare praesidium*). У 1900 р. було надруковано витяг з цих конституцій латинською та українською мовами у Жовківській друкарні. Перший василіанський капітул, що відбувся після Добромилської реформи в Кристинопільському монастирі 1906 р., змінив деякі частини згаданих Конституцій і надіслав текст до Конгрегації Пропаганди Віри, яка протягом 1907–1909 рр. перевіряла їх та виправляла. Лише 27 липня 1909 р. папа Пій Х затвердив ці Конституції, і в 1910 році вони вийшли друком латинською і українською мовами у Жовківській друкарні під поданим вище заголовком⁴⁸.

Досліджуючи василіанське чернецтво кінця ХІХ ст., варто коротко згадати про появу василіан у 1897 р. у Бразилії. «Піонерами в цій місії були оо. Кізима і Турковид. Перший їх осідок був у місті Прудентополіс провінції Парана, де й досі є головний василіанський монастир... Галиць-

⁴⁵ Войнар М., свящ. (ЧСВВ). Василіани в українському народі // Слово Доброго Пастира. Нью-Йорк: Вид. ОО. Василіан, 1950. Ч. 7–8. С. 70.

⁴⁶ Великий А. З літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Рим, 1977. Т. 8. С. 66.

⁴⁷ Ваврик М. Вказ. праця. С. 72.

⁴⁸ Статут Василіанського Чину Святого Йосафата. С. 26.

ка матірня провінція не могла дати їм великого числа місіонерів, і вони заклали ювенат, де досі виховують молодих студентів, а з тим звідси мають і кандидатів на монахів»⁴⁹. Бразильська провінція згодом стала активно займатися видавничою справою, маючи періодику — «Бразильський Місіонар» і тижневик «Праця».

Отже, завдяки єзуїтам, які провели реформу чину, василіани увійшли в ХХ ст. з числом ченців і монастирів, що дорівнювало кількісним показникам початку ХVІІ ст.

⁴⁹ Войнар М., свящ. (ЧСВВ). Василіани в українському народі. С. 76.